

М. Г. Білопольський

*д-р екон. наук, професор
віце-президент АЕН України*

Д. К. Турченко

*д-р екон. наук, професор
академік АЕН України*

В. А. Харченко

*канд. екон. наук
м. Донецьк*

ОЦІНКА РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Постановка проблеми. Розвиток промислового виробництва є невід'ємною складовою державних програм, стратегій, концепцій, реформ, спрямованих на подолання кризових явищ. Саме виробничий стан окремого підприємства, виробничі потужності певної галузі чи виробничі перетворення у рамках окремої країни (реконструкція, модернізація, технічне переоснащення основних процесів, розробка і впровадження науково-технічних розробок, диверсифікація виробництва) визначають спрямованість економічної, фінансової, інвестиційної та інноваційної політики як на поточний період господарювання, так і на перспективу.

Динамічний розвиток підприємств промисловості впливає на стабільність у бюджетній і соціальній сферах, забезпечує зміцнення ділових зв'язків між пов'язаними галузями усередині вітчизняного господарського комплексу, сприяє закріпленню і появі нових відносин із зовнішніми контрагентами. У зв'язку із цим зосередження досліджень на проблемах промислового виробництва, на розробці шляхів, механізмів, підходів до подолання негативних тенденцій розвитку та на їх успішному впровадженні у практичну площину є тією умовою, завдяки якій кризові фінансово-економічні, політичні явища (світові чи внутрішні) не будуть призводити до катастрофічних наслідків: закриття підприємств, зростання безробіття, інфляції, накопичення боргів та до інших деструктивних процесів.

Аналіз останніх публікацій. На сьогоднішній день існує значний науковий доробок щодо вирішення проблеми ефективного розвитку підприємств промисловості. Значний внесок у дослідження питань щодо забезпечення умов сталого розвитку вітчизняних суб'єктів господарювання, формування стратегічних орієнтирів їх розвитку, стабілізації і зростання промислового виробництва зробили такі відомі учені-економісти, як О. Амоша, В. Вишневський, В. Геєць, А. Гриценко, В. Демент'єв, П. Єщенко, Я. Жаліло, О. Кендюхов, Ю. Кіндзерський, Т. Унковська, А. Чухно [1-9]. Усе частіше на наукових конференціях, семінарах, круглих столах йде мова про необхідність відновлення господарського механізму, сприяння розробці нової політики, нової стратегії, нових реформ і навіть нової економіки для вчасного передбачення кризових ситуацій у розвитку промисловості, для вживання запобігливих заходів і своєчасного коригування стратегічно орієнтованих управлінських рішень. Розвиток економіки та промислового виробництва пов'язується із: впровадженням інноваційно-технологічної стратегії [4], інвестиційною політикою нового покоління [13], стимулюванням інвестицій в інноваційну сферу [11, 15], активізацією інноваційної

діяльності [14]. Надаються різні характеристики розвитку економіки в цілому і промислового сектору зокрема: інноваційно-інвестиційний [12], інноваційно-технологічний [4], інноваційно-орієнтований розвиток [11].

Однак на часі постають проблеми щодо аналізу процесів розвитку підприємств промисловості і розробки дієвих важелів впливу на негативні результати діяльності, незадовільні тенденції і закономірності у функціонуванні суб'єктів господарювання.

Мета статті полягає в наданні оцінки розвитку промислового виробництва у різні періоди здійснення фінансово-господарської діяльності для обґрунтування перспектив розвитку і підвищення ефективності економічних процесів.

Основний матеріал. Розвиток науково-технічного прогресу на фоні важкопрогнозованих кризових явищ у світовій економіці зумовив необхідність пошуку адекватних механізмів, які б регулювали відносини у фінансово-господарській сфері підприємств промисловості. Усе частіше з'являються ідеї щодо формування економіки нового типу: «нової економіки», «економіки знань», «розумної економіки», «інтелектоекономіки», «інформаційної економіки» і навіть «наднової економіки» («гламурної економіки»), «нової світової економіки» [10, 11]. При переході до економіки нового типу виникає необхідність вирішення проблем забезпечення конкурентоздатності товаровиробників, підвищення попиту на продукцію на внутрішньому і міжнародному ринку, створення високотехнологічної продукції, освоєння і комерціалізації нововведень, інвестування в інноваційні розробки тощо.

У нинішній післякризовий період функціонування підприємств промисловості (відносно фінансово-економічної світової кризи 2008-2009 рр.) та період гострої політичної кризи розвиток виробничого сектору залишається поза увагою. Так, серед невіршених завдань розвитку вітчизняних підприємств-товаровиробників слід виділити такі:

- впровадження передових енергозберігаючих технологій;
- розробка і реалізація інноваційних програм, проектів;
- модернізація виробництва та інфраструктури;
- ліквідація критичного зносу основних засобів;
- реконструкція, оновлення виробництва;
- здійснення фундаментальних заходів науково-технологічного прогресу;
- розширення і зростання джерел капітальних інвестицій;
- усунення дефіциту фінансових ресурсів.

Для вирішення цих завдань логічним є активізація і стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності підприємств промисловості, поєднання

цілей їх розвитку з інвестиційно-інноваційними процесами, які повинні знайти відображення при формуванні системи стратегічного управління розвитком (зокрема, підсистеми ресурсного стану). У процесі проведеного дослідження узагальнено заходи, які на державному рівні здатні спонукати суб'єктів господарювання до впровадження інвестиційних та інноваційних перетворень [4, 11, 13-15]:

1) створення умов для ефективної конкуренції на основі розвитку економіки в інноваційно-технологічному стратегічному напрямі;

2) сприяння залученню інвестицій, упровадженню інноваційних ідей за умов мінімізації ризиків недоброросовісної конкуренції;

3) стимулювання інвестицій в інноваційні проекти в умовах:

гарантування податкових стимулів для фінансових інститутів;

звільнення від оподаткування тієї частки прибутку, що витрачається на інвестування;

4) здійснення державного заохочення до інвестиційно-інноваційних зрушень на основі:

надання державних кредитів і гарантій;

здійснення часткового бюджетного інвестування;

5) розвиток державно-приватного партнерства і створення рівних умов для усіх інвесторів;

6) створення вигідних умов для банківської сфери при фінансуванні пріоритетних галузей промисловості;

7) забезпечення страхування інвестиційних проєктів на основі запровадження дієвих інструментів.

Вже протягом багатьох років на підприємствах України спостерігається обвальна тенденція до старіння основних фондів. Реальністю сьогодення є використання технічно відсталих, понаденергомістких технологій. Динаміку ступеня зносу основних засобів на підприємствах промисловості, підприємствах металургійного виробництва і машинобудування та у цілому за видами економічної діяльності наведено на рис. 1.

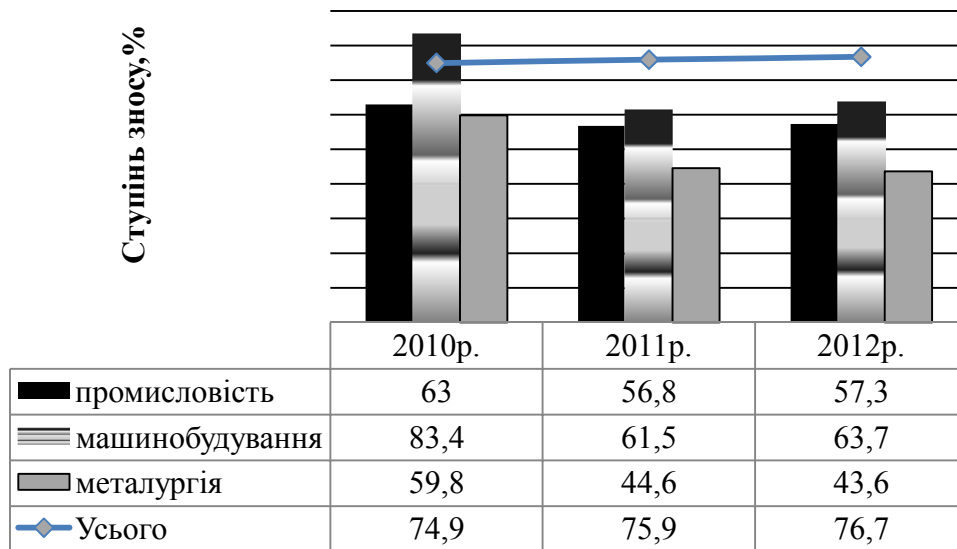

Рис. 1. Динаміка ступеня зносу основних засобів підприємств України

Побудовано за даними [19-22].

Із даних рисунка випливає, що ступінь зносу основних фондів у цілому зріс до 76,7%. При цьому слід зазначити, що в 2000 р. цей показник складав 43,7%, у період світової кризи 2008-2009 рр. – був на рівні 60%. Отже, старіння основних фондів гальмує розвиток економічної діяльності.

Ситуація зі станом основних фондів на підприємствах машинобудування (знос більше 80% у 2010 р.) на кінець дослідженого періоду покращилася і рівень зносу знизився майже на 20% у 2012 р. порівняно з 2010 р. Також спостерігається зменшення ступеня зносу основних засобів на підприємствах металургії, однак у цілому величина показника залишається незадовільною.

У даній статті проаналізовано динаміку введення в дію нових основних фондів і темп їх зростання на підприємствах промисловості, підприємствах металургійного виробництва і машинобудування та в цілому за видами економічної діяльності. За показником введення в дію нових основних фондів спостерігається позитивна тенденція: вартість цих основних засо-

бів зростає майже у 1,5 раза в 2012 р. порівняно з 2010 р. у цілому за видами економічної діяльності та на підприємствах промисловості; майже в 2 рази збільшився даний показник на металургійних підприємствах і тільки на 5% – на підприємствах машинобудування [19-21].

Характеристика основних засобів за темпом зростання вказує на те, що стан основних засобів залишається приблизно на незмінному рівні: на промислових підприємствах у середньому дорівнює 102%, у цілому за видами економічної діяльності – 106%.

Отже, замалі обсяги оновлення основних фондів не здатні покращити стан виробничих потужностей. Необхідно кардинально змінювати технологічний цикл виробництва продукції, максимально знижуючи собівартість, забезпечуючи якість продукції на рівні європейських стандартів. Потребують невідкладного оновлення висотні залізобетонні споруди на підприємствах металургійної, хімічної та інших галузей. Застарілі й повністю зношені будівлі, машини і механізми можуть стати не тільки гальмом у розвитку еко-

номіки, але й завдати катастрофічні наслідки, тобто криза основних фондів призведе до кризи в економіці в цілому. Однак довгострокове зростання в економіці унеможливується без технічного прогресу у виробництві. Для того щоб зупинити деградацію, потрібно вкласти у базові галузі десятки мільярдів доларів. Державне інвестування не здатне покрити ці витрати. Потрібне приватне фінансування та іноземні вкладення.

Проаналізовано динаміку капітальних вкладень від докризового періоду до післякризового періоду, що представлено на рис. 2.

За підтвердженими даними обсяг капітальних інвестицій у 2013 р. зменшився порівняно з післякризовими роками (2011-2012 рр.), а також 2008 р. Значне скорочення цих вкладень зафіксовано у 2009-2010 рр. Рівень інвестицій на капітальне будівництво та інвестування у машини, обладнання, транспортні засоби в 2009-2012 рр. був нижчим за рівень, досягнутий у 2007-2008 рр., що свідчить про відсутність умов для здійснення реконструкцій і технічного переоснащення промислового виробництва. Слід зазначити, що у структурі капітальних інвестицій найбільшу частку займають інвестиції в капітальне будівництво – близько 50%, а на інвестиції у машини, обладнання та інвентар припадає 30% (за даними 2010-2013 рр.) [16, 18, с.4].

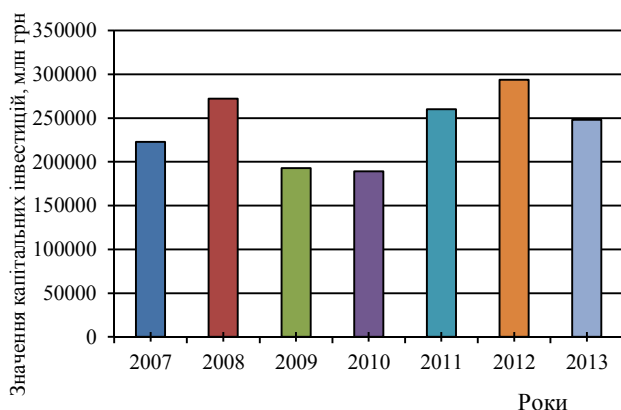

Рис. 2. Динаміка використаних капітальних інвестицій в Україні

Побудовано за даними [16-18].

У 2013 р. капітальні інвестиції скоротилися порівняно з 2011-2012 рр. відповідно на 7 і 16%, що вказує на відсутність механізмів підтримки інвестиційно орієнтованих товаровиробників. Для інвестування вітчизняної промисловості слід використовувати внутрішні резерви нашої країни, що передбачає посилення заходів щодо боротьби з корупцією на прикладі Китаю, Грузії.

У промисловому секторі для виходу із кризової ситуації потрібно збільшувати кількість товаровиробників. Однак, як показав аналіз обсягів виробництва основних видів промислової продукції протягом 2010-2013 рр., криза тільки наростає, що підтверджується таким [23, 24, с.12]:

1) зменшення обсягу видобутку кам'яного вугілля в 2013 р. порівняно з попереднім роком на 2,2 млн т;

2) досягнення найменшого обсягу виробництва сталі без напівфабрикатів у 2013 р. порівняно з 2010-

2012 рр. (у 2013 р. обсяг виробництва сталі зменшився на 1,4 млн т порівняно з 2010 р.);

3) поступове зменшення з 2011 р. обсягів виробництва прокату готових чорних металів, тракторів, автобусів тощо; у 2013 р. проти 2011 р. обсяг цих видів промислової продукції скоротився відповідно на 1,7 млн т, 2,5 тис. шт. та 1,2 тис. шт.

Крім цього, спостерігається падіння обсягів реалізованої промислової продукції за видами діяльності протягом 2010-2013 рр. [25, 26]:

1) скорочення обсягів реалізованої промислової продукції в цілому по промисловості у 2013 р. на 21% порівняно з 2012 р. та 15% до обсягів 2011 р.;

2) зменшення обсягів реалізованої продукції металургійного виробництва: в 2013 р. даний показник був найменшим за попередні 3 роки і склав лише 88% від попереднього року – зменшився на 27 млн грн;

3) падіння обсягів реалізованої машинобудівної продукції на 24% в 2013 р. порівняно з 2012 р., що становить 35 млн грн.

Слід підкреслити, що на зменшення обсягів реалізації в 2013 р. вплинуло також скорочення індексу цін виробників (у розрахунку до попереднього року): з 120,9% в 2010 р. до 99,9% в 2013 р. [27, с.158]. У той же час індекси споживчих цін зменшилися зі 109,4 до 99,7%.

Отже, для відновлення розвитку промислового виробництва необхідно забезпечити здійснення таких основних заходів:

по-перше, зростання кількості суб'єктів господарювання та звільнення їх від оподаткування, що дозволить вкласти кошти у виробництво;

по-друге, довгострокове кредитування підприємницьких структур комерційними банками під 10% річних;

по-третє, вкладення іноземних кредитів та інвестицій у виробництво, а не у сферу споживання;

по-четверте, зростання попиту на товари вітчизняних товаровиробників.

Створення для бізнесу прийнятних умов розвитку, розробка і впровадження дієвих економічних, фінансових, інвестиційних, інноваційних механізмів господарювання сприятимуть зростанню обсягів виробництва підприємств промисловості й економіки в цілому.

Висновки

1. Встановлено, що для забезпечення стабільного розвитку промислового виробництва й ефективного зростання основних показників діяльності необхідно прискорити оновлення основних засобів, спрямовувати капітальні інвестиції у закупівлю нового обладнання, залучати кошти вітчизняних фінансових структур та іноземні ресурси для усунення технічного і технологічного старіння виробничої бази.

2. Доведено, що відновлення розвитку промислового виробництва на основі побудови прозорих умов здійснення господарських операцій, формування сприятливого механізму функціонування суб'єктів господарювання й узгодження цілей розвитку і стратегічних орієнтирів потребує активізації і стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності при державному втручанні у процесі надання пільг, гарантій, доступних кредитів, забезпеченні гідних умов господарювання, впровадженні необхідних економічних реформ і створенні економіки нового укладу.

3. Керівництву промислових підприємств потрібно удосконалювати стан виробничих потужностей на основі реалізації інноваційних можливостей,

впровадження передових технологій для зростання продуктивності праці, забезпечення конкурентоспроможності, задоволення потреб споживачів у якісних výroбах із використанням механізмів рефінансування прибутку, інвестування вільних коштів в активи виробничого спрямування.

Подальші дослідження необхідно спрямувати на розробку механізмів формування системи стратегічного управління розвитком промислових підприємств з урахуванням існуючих перспектив розвитку і покращення ділових очікувань як у короткостроковому, так і довгостроковому періоді.

Список використаних джерел

1. Амоша А.И. Неоиндустриализация и новая промышленная политика Украины / А.И. Амоша, В.П. Вишневыский, Л.А. Збаразская // Экономика промышленности. – 2012. – №1-2. – С. 3-33.
2. Вишневыский В. Инновации, институты и эволюция / В. Вишневыский, В. Дементьев // Вопросы экономики. – 2010. – № 9. – С. 41-62.
3. Кіндзерський Ю.В. До засад стратегії та політики розвитку промисловості / Ю.В. Кіндзерський // Экономика України. – 2013. – №4. – С. 24-43.
4. Унковська Т.Є. Чи можливе економічне диво в Україні? / Т.Є. Унковська, Н.І. Демчук // Экономика України. – 2013. – №12. – С. 4-21.
5. Єщенко П.С. Економічне зростання без розвитку: причини і шляхи інноваційного перетворення економіки / П.С. Єщенко // Экономика України. – 2013. – №10. – С. 4-20.
6. Геєць В.М. Вихід з кризи (роздуми над актуальним у зв'язку з прочитаним) / В.М. Геєць, А. А. Гриценко // Экономика України. – 2013. – №6. – С. 4-19.
7. Чухно А. Сучасна фінансово-економічна криза: природа, шляхи і методи подолання / А. Чухно // Экономика України. – 2010. – №1. – С. 4-18; № 2. – С. 4-13.
8. Післякризовий розвиток економіки України: засади стратегії модернізації / Я.А. Жаліло, Д.С. Покришка, Я.В. Белінська, Я.В. Бережний [та ін.]. – Київ: НІСД, 2012. – 144 с.
9. Національні проекти в стратегії економічної модернізації України: аналітична доповідь / Національний ін-т стратегічних досліджень; за ред. Я.А. Жаліло. – Київ: НІСД, 2013. – 58 с.
10. Куриляк В.Є. Вплив глобалізації на економічний розвиток України / В.Є. Куриляк, Є.В. Савельєв // Экономика України. – 2013. – №5. – С. 57-69.
11. Сизоненко В.О. Фінансування інноваційно орієнтованої економіки в умовах інституціональної невизначеності / В.О. Сизоненко // Фінанси України. – 2013. – №5. – С. 80-89.
12. Ковтуненко К.В. Закономірності та основні доміанти розвитку машинобудівних підприємств в

умовах стратегічних змін / К.В. Ковтуненко // Економічний часопис-XXI. – 2013. – №5-6. – С. 75-79.

13. Затонацька Т.Г. Деякі аспекти імплементації інвестиційної політики нового покоління в Україні / Т.Г. Затонацька // Фінанси України. – 2013. – №12. – С. 78-88.

14. Драчук Ю.З. Тенденції інституціональних змін в інноваційному розвитку вугільної промисловості / Ю.З. Драчук, І.М. Кочешкова, Н.В. Трушкіна // Уголь України. – 2014. – №1. – С. 6-11.

15. Непран А.В. Взаємодія банківського і нефінансового секторів економіки: стимулювання інвестиційної активності / А.В. Непран // Фінанси України. – 2013. – №12. – С. 109-121.

16. Капітальні інвестиції за видами активів за 2010-2012 рр. [Електронний ресурс] // Київ: Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/> – Заголовок з екрану.

17. Капітальні інвестиції за 2002-2011 рр. [Електронний ресурс] // Київ: Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/> – Заголовок з екрану.

18. Державна служба статистики України: стат. бюлетень "Капітальні інвестиції в Україні за січень-грудень 2013 року" / за ред. В. О. Піщейко. – Київ, 2014. – 48 с.

19. Державна служба статистики України: стат. бюлетень «Баланс основних засобів України за 2012 рік» / за ред. В. О. Піщейко. – Київ, 2013. – 23 с.

20. Державна служба статистики України: стат. бюлетень «Баланс основних засобів України за 2011 рік» / за ред. В. О. Піщейко. – Київ, 2012. – 25 с.

21. Державна служба статистики України: стат. бюлетень «Основні засоби України у 2010 році». – Київ, 2011. – 202 с.

22. Вартість основних засобів у 2000-2012 роках [Електронний ресурс] // Київ: Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/> – Заголовок з екрану.

23. Державна служба статистики України: стат. збірник «Україна-2012». – Київ, 2013. – 27 с.

24. Державна служба статистики України: стат. збірник «Про соціально-економічне становище України за 2013 рік» / за ред. О.Г.Осауленка. – Київ, 2014. – 83 с.

25. Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності у 2010-2012 роках [Електронний ресурс] // Київ: Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/> – Заголовок з екрану.

26. Обсяг реалізованої промислової продукції за видами діяльності за 2013 рік (уточнені дані) [Електронний ресурс] // Київ: Державна служба статистики України. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/> – Заголовок з екрану.

27. Державна служба статистики України: стат. збірник «Індекси споживчих цін» / за ред. Н.С. Власенко. – К., 2014. – 186 с.